ТАТАР ТЕЛЕННӘН ЯҢА ФОРМАДА ДӘҮЛӘТ (ЙОМГАКЛАУ) АТТЕСТАЦИЯСЕ

АҢЛАТМА ҺӘМ КҮРСӘТМӘЛӘР

ТАТАР ТЕЛЕННӘН ДЙА 2013 елда 3 төркемдә үткәрелә

- татар телендә гомуми белем бирү мәктәпләре укучылары өчен (1 төркем);
- рус телендә гомуми белем бирү мәктәпләреннең татар төркемнәрендәге укучылар өчен (2 төркем);
- рус телендә гомуми белем бирү мәктәпләреннең рус төркемнәрендәге укучылары өчен (3 төркем).

Биремнәрнең бүленеше

	1нче төркем	2 нче төркем	3 нче төркем
Беренче бүлек	С 1. Тыңланган текстның эчтәлеген язу (изложение – 70 сүз)	А1-А11 (сайлап алу тестлары)	В1,В2, А1-А6 - тыңлап аңлауга караган биремнәр
Икенче бүлек	А1-А7 (сайлап алу тесты) һәм В1-В9 (кыскача җавап язу) биремнәре	В1-В12 (кыскача җавап язу) биремнәре	А7-А17, В3 – укылган текстка нигезләнеп, тест эшләү
Өченче бүлек	С2 . Текстка нигезләнеп, сочинение язу (70 сүз)	С1. Текстка нигезләнеп, сочинение язу (100 сүз)	В4-В15 (кыскача җавап язу) биремнәре
Дүртенче бүлек			С1 – шәхси хат язу (70-80 сүз); С2 - ситуациягә караган 5 реплика язу

Эшне башкару вакыты

- татар телендә гомуми белем бирү мәктәпләре укучылары өчен – 240 минут;
- рус телендә гомуми белем бирү мәктәпләренең татар төркемнәрендәге укучылар өчен – 240 минут;
- рус телендә гомуми белем бирү мәктәпләренең рус төркемнәрендәге укучылары өчен – 150 минут.

Бланк үрнәкләре

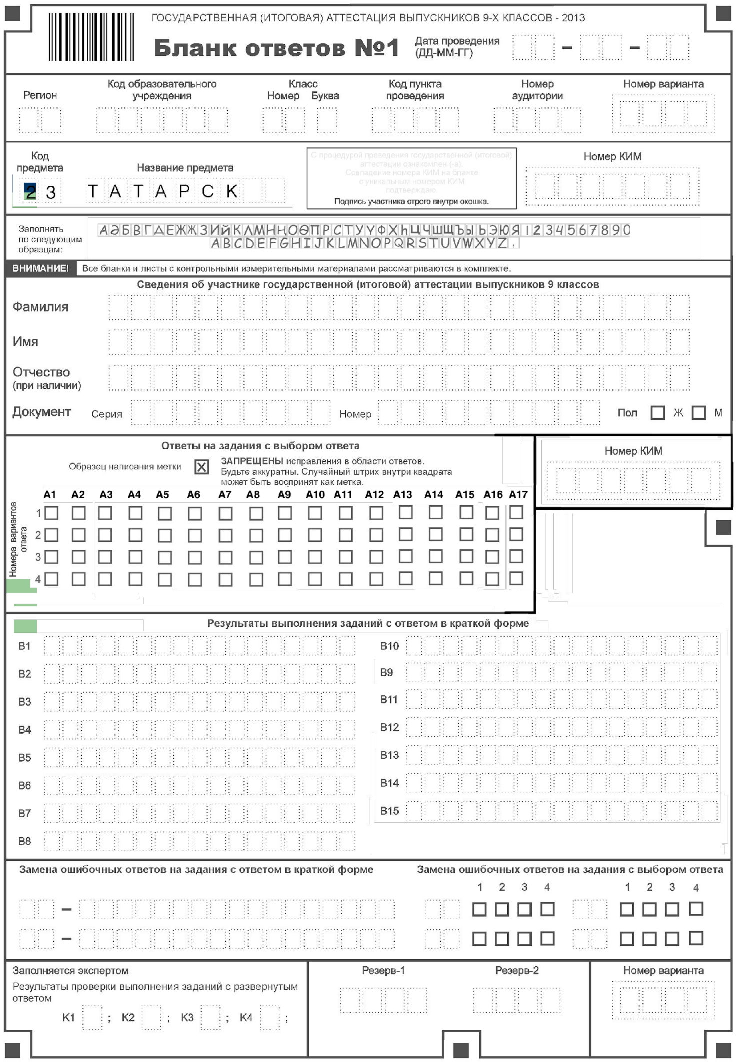

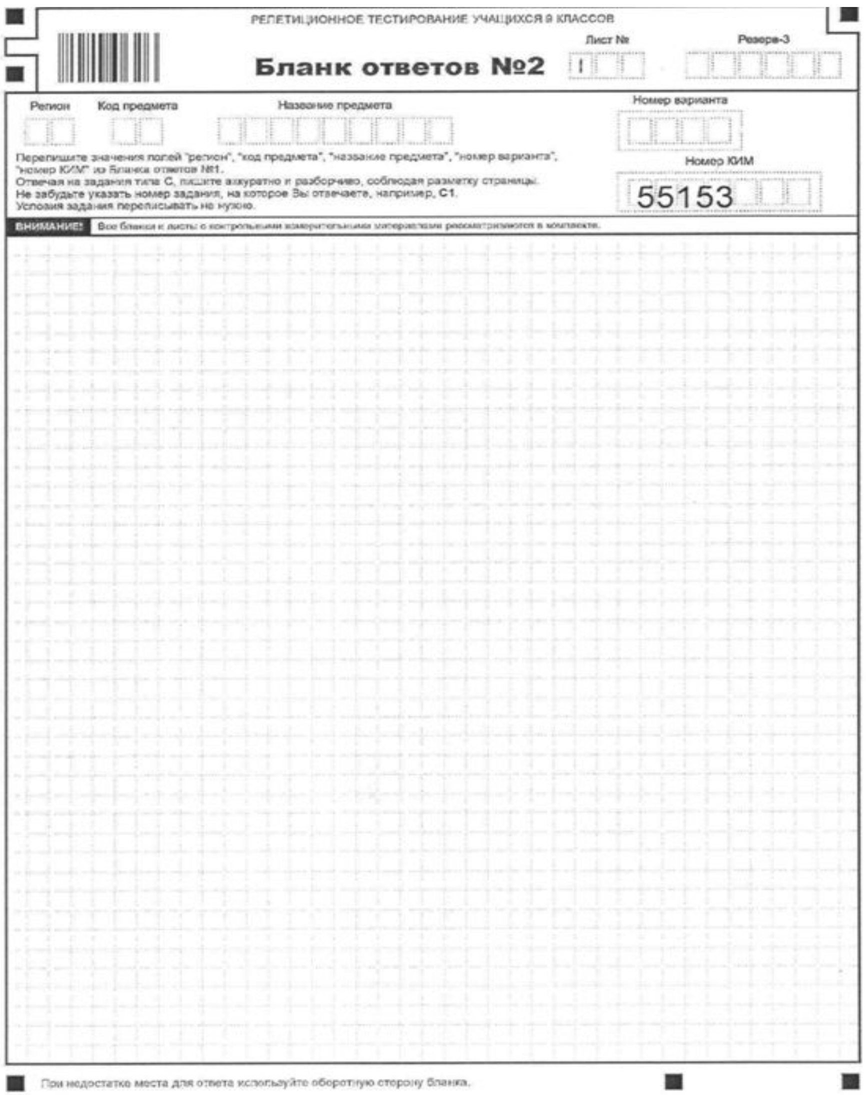

А һәм В өлешендәге биремнәр турында мәгълүмат

- Барлык биремнәрнең дә дөрес җаваплары 1 балл белән бәяләнә*;
- Биремнәрнең саны төрле;
- Кыскача җавап язуга караган биремнәрдә җаваплар сан яки сүз, сүзтезмә белән языла;
- Биремнәр әзер җаваплар буенча тикшерелә.

* 3нче төркемнең B1, B2,B3 биремнәрендә һәр дөрес тәңгәллек өчен 1әр балл куела.

С өлеше биремнәре турында

- С биремнәре төрле: изложение, сочинение, шәхси хат, ситуацияләргә караган репликалар.
- С биремнәре махсус критерийлар буенча тикшерелә.

ДЙА эшләрен тикшерү

- Эшнең А һәм В биремнәре компьютер яки экспертлар тарафыннан әзер җаваплар буенча тикшерелә;
- С биремнәрен экспертлар тикшерә

С биремен тикшерү критерийлары турында

- С биремнәре текстның эчтәлегенә бәйле критерийлар һәм укучының грамоталылыгын бәяләгән критерийларга нигезләнеп тикшерелә.
- Һәр критерий буенча балл куела, соңыннан аларның суммасы чыгарыла.

Изложение

- Текст 2 тапкыр укыла;
- укучыдан микротемаларны (мәгънәви кисәкләрне) аерып чыгару сорала;
- укучының эше изложениенең эчтәлеге, башлангыч текстны җыйнакландыру, язманың бөтенлеге, бәйләнешле сөйләм, аның эзлеклелеге һәм грамоталылыкны билгеләү критерийларына нигезләнеп тикшерелә.

Укучыга кайбер киңәшләр

Текстның темасын ачыклагыз, ягъни текстта сүзнең кем яки нәрсә турында булуын билгеләгез. Моны билгеләүдә сезгә текстның исеме, анда күп тапкыр кабатлана торган төп сүзләр, геройларның эш-гамәлләре, автор сүзләре ярдәм итә ала.

Тексттан төп фикерне, идеяне табыгыз. Ул һәрвакыт тема белән бәйле була. “Автор нәрсә әйтергә тели? Безне нәрсәгә өнди?” – дигән сорауларга җавап табу текстның төп фикерен, идеясен билгеләүгә китерә.

Текстның стилен һәм сөйләм тибын ачыклагыз. Әлеге гамәл текстны җыйнакландырганда кирәк булачак. Җыйнакландырылган тектта да автор стиле сакланырга тиеш. (Мәсәлән, әдәби текстта башлам, вакыйгалар үстерелеше, кульминация һәм чишелеш бирелә; тасвирлама текст сөйләм предметы һәм аңа хас төп сыйфатларны аерып күрсәтү белән аерылып тора; фикерләмә текстта гомуми тезислар, аргументлар, дәлилләр һәм нәтиҗә бирелә).

Те**кстның микротемаларын ачыклагыз һәм язма өчен план төзегез**. Микротемалар, гадәттә, абзацлар саны белән тәңгәл килә. Алар тулы бер текстның кечкенә өлешләрен тәшкил итәләр һәм бер-берсенә бәйле булалар.

- Һәр микротеманы ачыклый торган сүзләр җыелмасын туплагыз.
- Һәр кызыл юлның төп фикерен ачыклагыз.
- Артык һәм кабатлана торган сүзләрне төшереп калдырып, һәр абзацны аерым-аерым формалаштырыгыз.
- Текстны тулы килеш укып карагыз. Кызыл юллар арасындагы бәйләнеш булуына, артык сүзләр булмауга игътибар итегез.

Сочинение

- Текстның мәгънәсен аңлау, дәлил-мисалларның булуы, язманың мәгънәви бөтенлеге, сөйләм бәйләнешлелеге, язу эзлеклелеге, эшнең композицион төзеклеге һәм укучының грамоталылыгын бәяләү критерийлары буенча бәяләнә.
- С2К2-С2К4 критерийлары буенча 9 балл алырга мөмкин.
- Грамоталылыкны билгеләү критерийлары төрле.

Укучыга кайбер киңәшләр

1.Тексттагы төп проблеманы ачыклагыз. “Автор нәрсә әйтергә тели? Сүз нәрсә турында бара?” кебек сораулар куеп карагыз. Текстның мәгънәсен аннан алынган цитата аша яки үз сүзләрегез белән аңлатып яза аласыз.

2. Тексттан алда әйтелгән фикерегезне раслаган мисаллар табыгыз. Үзегез күрсәткән проблеманы (төп теманы, фикерне) раслау өчен, тексттан 2 мисал табыгыз. Алар аерым сүзләр яки җөмләләр белән бирелергә мөмкин.

3. **Язманы логик яктан уйлап, бөтен текст итеп языгыз.** Сочинениенең эчтәлеге бөтен булырга, бәйләнешле сөйләм төзергә тиеш. Әлеге язма эштә ким дигәндә өч абзац булырга тиеш (1 – текстның мәгънәсен (темасын, проблемасын) ачыклау; 2- укучының автор позициясенә карата дәлилләре; 3) укучының үз фикере, нәтиҗәсе).

4. **Фикерегезне төгәл языгыз.** Язма эшнең композицион ягы төзек булу зарур. Язылган фикерләр төгәл әйтелергә, бер-берсе белән бәйле булырга тиеш.

5. **Сүзләрне дөрес языгыз.** Сочинение хәзерге татар әдәби теленең орфографик кагыйдәләренә буйсынып язылырга тиеш. Сүзнең язылышында шик туса, орфографик сүзлектән файдаланыгыз.

6. **Тыныш билгеләрен дөрес куегыз**. Тыныш билгеләрен дөрес куюыгызда шикләнсәгез, җөмләне башкача төзегез.

7. **Сүзләрне дөрес, төгәл, урынлы кулланыгыз.** Синоним, антоним, фразеологизмнарны урынлы кулланырга, диалекталь сүзләрдән качарга, язма сөйләм стилен сакларга кирәк.

8. **Язма сөйләм төгәл булсын.** Фактик хаталар булмасын, терминнарны дөрес кулланыгыз.

Шәхси хат

- Бирелгән темага карата, сорауларга җавап биреп, дуска хат язуны сорый.
- Бирем коммуникатив бурычны үтәү, текстны оештыру, текстның лексик-грамматик төзелеше һәм грамоталылыкны билгеләү критерийлары буенча тикшерелә.

Укучыга кайбер киңәшләр

- **Биремне игътибар белән укыгыз.** Терәк хаттагы сорауларны ачыклагыз.
- **Хатның башлам өлешен языгыз.** Башлам өлешендә исәнләшү була, хатны язучының исеме әйтелә, хәлләре турында сорала, алынган хат өчен рәхмәт белдерелә.
- **Терәк хаттагы мәгълүматка фикерегезне белдерегез.** Андагы мәгълүматны сылтама буларак файдаланыгыз.
- **Терәк хаттагы сорауларга җавап языгыз.** Җавабыгызда шулай ук терәк хаттагы гыйбарәләрне куллана аласыз.
- **Хатыгызны йомгаклагыз.** Йомгак өлешендә үз сорауларыгызны да яза аласыз. Саубуллашырга, җавап хаты көтүегезне белдерергә онытмагыз. Шулай ук хатның кемнән булуын (үз исемегезне) һәм хат язылу көнен күрсәтергә кирәк.

Сөйләм ситуациясенә караган репликаны язу

- Укучыга 5 ситуация тәкъдим ителә.
- Һәр ситуация язылган репликаның эчтәлеге һәм грамоталылык критерийлары буенча тикшерелә.

Грамматик хаталар

- Хаталы сүзтезмә (өч *балалар*)
- Сүз төркемнәрен дөрес ясый/ төрләндерә белмәү (*шатлы*, *бунын...)*
- Җөмләләрне дөрес төземәү
- Туры сөйләмне дөрес кулланмау
- Җөмлә чикләрен дөрес билгеләмәү

Сөйләм хаталары

- Сүзләрнең мәгънәсен аңламыйча куллану
- Синонимнарны, фразеологизмнарны дөрес кулланмау
- Гади сөйләм сүзләрен урынсыз куллану
- Плеоназм (артык сүз куллану)
- Тамырдаш сүзләрне янәшә куллану
- Синтаксик бөтеннәрнең ярлылыгы.

Өстәмәләр

- Грамоталылыкны бәяләү вакытында укучы язмасының күләме искә алына.
- Язма норма күләмнең яртысыннан кимрәк булса, 0 балл куела, эш үтәлмәгән булып санала.
- Язма норманың яртысын гына тәшкил итсә, 1 балл гына куела.

КИРӘКЛЕ МӘГЪЛҮМАТЛАРНЫ ТҮБӘНДӘГЕ СЫЛТАМА БУЕНЧА ТАБА АЛАСЫЗ:

http://mon.tatarstan.ru/rus/kontr_izmer_mater.htm